

Б.В. ГРИНЬОВ,
академік НАН України,
директор Інституту сцинтиляційних матеріалів НАН України

Перед нашою країною гостро стоїть питання інтеграції у світову спільноту загалом і в наукову — зокрема. Міжнародна співпраця стає невід'ємним елементом науково-технічної діяльності академічної установи. Інститут сцинтиляційних матеріалів НАН України має достатньо великий досвід міжнародного співробітництва. Це стосується і взаємодії у галузі фундаментальних досліджень та прикладних розробок. Ми беремо участь практично в усіх великих міжнародних проектах останніх років з проблем фізики високих енергій. Українські сцинтилятори стоять у ЦЕРНі, американських, французьких, японських колайдерах і установках, на міжнародній станції ГЛАСТ, вмонтовані у європейський гамма-телескоп AGILE.

У сфері фундаментальних досліджень уже багато років співробітничемо з Національним інститутом матеріалознавства в м. Цукуба (Японія), укладена угода з адміністрацією Європейського проекту CERIMED про співпрацю у вивченні медичних і молекулярних зображень. У рамках Лабораторії радіаційних сенсорів і приладів, створеної спільно з Технологічним центром радіаційної безпеки (м. Сеул, Південна Корея), проводяться комплексні дослідження оптоелектронних властивостей детекторів ультрафіолетового випромінювання, а також нових сцинтиляторів.

Інший напрям співпраці — це хай-тек розробки для сучасного приладобудування. Найяскравішими прикладами такої співпраці є численні проекти з «General Electric Healthcare», «Simens Medical Solution», «Philips Medical System» у розробці детекторів для медичної діагностики, зокрема для однофотонних і рентгенівських томографів. Це — багатомільярдний сегмент міжнародного ринку.

Після подій 11 вересня 2001 року спостерігається небачений сплеск розробок у галузі як оглядального обладнання для забезпечення безпеки, так і контролю за нерозповсюдженням радіоактивних речовин. І в цьому напрямі наукові напрацювання нашого інституту дали змогу своєчасно долучитися до міжнародного розподілу праці. Ми розробили й удосконалюємо детекторні елементи для нового покоління інспекційної митної апаратури і системи антитерористичного призначення (фірма «Smith-Heimann», оглядальне обладнання якої є практично в кожному європейському аеропорту).

З досвіду співпраці з іноземними компаніями як Заходу, так і Сходу, можу з упевненістю сказати, що активно ввійти у міжнародний розподіл праці, принаймні в науковій сфері, далеко не просто. Я не відкрив Америку, якщо підкреслю, що з розкритими обіймами нас там ніхто не чекає, і потрібно у наполегливій боротьбі демонструвати не тільки те, що наші розробки кращі, а й нашу здатність організувати ефективно і стабільно тиражування завершених досліджень. Але головне — терміни розробок скорочуються! Вже ніхто не чекає навіть року, поки буде завершена робота. Надто довго! Іноземні фахівці тут нам не дуже довіряють, їхні представники приїздять з аудитором, прискіпливо перевіряють весь технологічний ланцюжок — від джерел сировини і матеріалів до регулярності державної перевірки приладів й апаратури, задіяної у процесі. Але це того варте. Якщо вас визнають за фірму, здатну здійснювати розробки на сучасному рівні і вкладатися в терміни, організувати випуск нової продукції, імідж організації значно підвищується, а, отже, зростає авторитет і країни загалом.

Державні органи мали б сприяти зусиллям наукових організацій щодо зміцнення і розвитку міжнародної діяльності. На жаль, у нашій дійсності ми спостерігаємо протилежне. Мені здається, що, готуючи нормативні документи, урядовці не дуже-то й аналізують усі наслідки, які може зумовити впровадження їх у практику взагалі і в сферу науки — зокрема. Взяти хоча б сумнозвісний закон про тендерні закупівлі. Адже він цілковито паралізує зовнішньоекономічну діяльність щодо своєчасного виконання багатьох контрактів. Мабуть, багато хто з присутніх уже зіткнувся з цим на практиці: щоб організувати тендер відповідно до вимог закону, потрібно, як мінімум, місяців три. А що робити, коли іноземна фірма пропонує контракт від трьох до шести місяців, і це є типовим терміном виконання робіт у світі? За чинних тендерних правил ми у принципі не можемо укладати піврічні контракти. З цієї ситуації є два виходи — або відмовитися від контракту і втрачати свій авторитет як надійного партнера, або порушувати умови тендеру. Я розумію прагнення державних мужів контролювати витрачання бюджетних грошей, але ж не можна доводити справу до абсурду, коли людей змушують йти на різні порушення.

Слід зауважити, що такі прикладні розробки виконуються не за рахунок прямого фінансування академічних тем. Вони відображають здатність швидко адаптувати результати фундаментальних досліджень до потреб практики. Підкреслюю, закупівлі для цих робіт проводяться за кошти спеціальної фундації бюджету, тобто фактично за самостійно зароблені організацією гроші.

Друга нерозв'язана проблема міжнародної співпраці — це недосконалість самих форм такої взаємодії в Україні. Міжнародне співробітництво — вулиця з двостороннім рухом. Сьогодні у світі дуже чітко простежується тенденція персоніфікації

наукових результатів. Наукові ідеї народжуються в головах конкретних учених, а інститути дають змогу їх реалізовувати. Наприклад, Ханьянський університет з Південної Кореї знайшов Інститут сцинтиляційних матеріалів за публікаціями, і тепер у нас функціонує спільна з ним лабораторія, на утримання якої корейці виділяють кошти. Крім того, постійно зростають обсяги дослідних робіт, які виконують наші вчені завдяки фінансуванню цього університету. Але рівень індивідуального спілкування науковців, обміну досвідом і фахівцями у нас вельми і вельми обмежений. До нас часто звертаються і молоді дослідники, і вже сформовані фахівці з інших країн з пропозицією своїх послуг з проходження у нас так званої постдоківської підготовки, підвищення кваліфікації в рамках fellow ship programs, що фінансуються стороною, яка приймає. Мені здається, це дуже обнадійливе явище, коли люди хочуть їхати підвищувати рівень своєї фахової підготовки не у Штати або Європу, а до України. Це відображає рівень й авторитет нашої науки. Тому такі пропозиції іноземних фахівців потрібно всіляко підтримувати і культивувати. Але ми не можемо вільно приймати цих спеціалістів, оскільки немає нормативно-правової бази, яка регламентує діяльність щодо зарахування іноземних наукових працівників на роботу і забезпечення їх платнею. Вони ж не тільки підвищуватимуть свою кваліфікацію на нашій базі, а й віддаватимуть нам свою працю, ділитимуться знаннями і практичними навичками з нашими ученими. Крім того, і це не менш важливо, після таких постдоківських програм вони роз'їдуться по домівках і сприятимуть підвищенню авторитету України та її науки. Тому у мене є пропозиція ввести до проекту рішення наших Зборів пункт про розробку і реалізацію програми постдоківської підготовки іноземних фахівців у наукових організаціях НАН України.